

Dominique de Courcelles

LA PARAULA DE L'ÀNGEL
UNA APROXIMACIÓ PLURAL ALS GOIGS

Edició a cura d'Ignasi Moreta

Traducció d'Helena Cots

dos servēs F
Cumpliu
que fereu al:
ajudau nostr
desliorauno
alcat:caunos
los acostuma:
Puix lo m
hoiu los susp
Sant Domin
dels frares P

orna vit eum.

R. Stola m

OREMVS.

*Beati Dominici Confessoris tui illu
cede ut ejus intercessione temporal
proficiat incrementis. Per Christu*

AQUESTA OBRA inclou tots els capítols dels volums *Les histoires des saints, la prière et la mort en Catalogne*, Publications de la Sorbonne (Textes et documents du «Centre de Recherche sur l'Espagne des XVIe et XVIIe Siècles», 1), París, 1990, i *La parole de l'ange, l'écriture et le corps*, Peter Lang (Reading Plus, 9), Nova York, 1991, i dos capítols de *L'écriture dans la pensée de la mort en Catalogne. Les joies /goigs/ des saints, de la Vierge et du Christ de la fin du moyen age au XVIIIe siècle*, École des Chartes (Mémoires et documents de l'École des Chartes, 35), París, 1992.

Publicat per FRAGMENTA EDITORIAL, SLL
Topazi, 31, entl. 2.^a
08012 Barcelona
www.fragmenta.cat
fragmenta@fragmenta.cat

Primera edició NOVEMBRE DEL 2008

Producció editorial IGNASI MORETA
Producció gràfica INÈS CASTEL-BRANCO

Impressió i relligat AGPOGRAF, SA
Pujades, 124
08005 Barcelona

© 2008 DOMINIQUE DE COURCELLES
pel text

© 2008 IGNASI MORETA TUSQUETS
per la cura de l'edició

© 2008 HELENA COTS WEBERMANN
per la traducció

Dipòsit legal B. 51.745-2008
ISBN 978-84-92416-11-0

Edició subvencionada pel Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya

RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDIX

PRÒLEG, <i>Ignasi Moreta</i>	11
INTRODUCCIÓ	19
I DE LA PARAULA DE L'ÀNGEL ALS GOIGS CATALANS: LA PARAULA EN POSICIÓ D'ESCRITURA 23	
1 De l'encarnació a la salvació, l'ultrapassament i la conversió	26
2 <i>L'Oració o Ave Maria</i> s'insereixen en espais i accions d'Església: el traçat d'un passatge	31
3 Els goigs, lloc d'escriptura a Catalunya	37
II ELS GOIGS: EL SETÈ GOIG MAJOR 45	
1 La invitació angèlica al goig i els himnes en llengua llatina: <i>Gaude, Virgo Maria</i>	46
2 Textos d'Església en llengua catalana: ¿ <i>cobles</i> o <i>goigs</i> de la Verge i dels sants?	57
3 El setè goig <i>major</i> de la Mare de Déu, en conversió dels dolors dels sants	64
III LES HISTÒRIES DELS SANTS, EL JOC I LA CONVERSIÓ DELS HOMES 75	
1 Dels leccionaris dels sants als <i>Flos sanctorum</i> : característiques literàries i antropològiques	77

	<i>Els primers relats en llengua llatina</i>	77
	<i>La difusió de la Llegenda àuria</i>	78
	<i>Els Flos sanctorum</i>	80
	<i>Anàlisi d'alguns relats de la vida i la mort de santa Eulàlia de Barcelona</i>	82
2	El llibre i la lectura inescotable, permanentment reiniciada	86
	<i>La lectura obligada</i>	87
	<i>La possessió dels Flos sanctorum</i>	88
	<i>Els Flos sanctorum impresos</i>	91
	<i>Els altres reculls hagiogràfics</i>	94
	<i>Una lectura que no es «consumeix» mai</i>	96
3	De la relectura a la interpretació de la vida i la mort de Crist, la Mare de Déu i els sants	97
	<i>L'espai dels relats hagiogràfics, obert al joc dramàtic</i>	97
	<i>El pas progressiu del relat al joc dramàtic</i>	99
	<i>Una necessària accentuació dramàtica</i>	102
	<i>El passatge de la terra al cel</i>	103
	<i>Del semblar al ser</i>	108
4	De la posada en escena dramàtica dels <i>Flos sanctorum</i> a la pregària en llengua vernacle dels goigs	110
	<i>La «Passió de sant Jordi»: del joc dramàtic als goigs del sant</i>	111
	<i>La vida i la mort de sant Cristòfor: el passatge simbòlic del riu i la importància de la conversió</i>	114
IV	LA RECITACIÓ I EL SECRET DE L'ENUNCIACIÓ EN LA PREGÀRIA DELS GOIGS	123
1	L'enunciació narrativa dels goigs: una manipulació del temps i del poder	125
	<i>El discurs en present i la qüestió de la temporalitat</i>	126
	<i>L'emergència del subjecte de la narració en el text</i>	129
	<i>El vós denomina, la nominació</i>	132
	<i>El relat del poder</i>	133
2	Les històries dels sants en els goigs	135
	<i>La memòria dels sants</i>	135
	<i>L'arranjament configurador dels relats dels goigs</i>	140

3	L'inventari del poder dels sants en present	145
	<i>La repartició de les estrofes dels goigs</i>	145
	<i>El desdibuixament de la referència descriptiva com a tal</i>	149
4	El doble punt de vista eficaç del relat: una estranyesa inquietant	154
	<i>La llegenda de santa Margarida en els goigs impresos el 1674</i>	155
	<i>El doble punt de vista i l'estranyesa inquietant</i>	158
	<i>¿El contrasentit? L'eficàcia secreta del relat</i>	161
5	A manera de conclusió	163
V	EXEMPLE: LA HISTÒRIA D'UN SANT I LA PREGÀRIA DELS HOMES, D'UNA VARIACIÓ A L'ALTRA	167
1	Les cobles de sant Vicenç màrtir: alguns temes clau a partir de la <i>Llegenda àuria</i>	169
2	Els goigs impresos l'any 1682: la intenció de l'adreçament, l'empobriment temàtic i l'activitat ritual	173
3	Més clericals: els goigs impresos el 1716 per al monestir de Santa Maria de Gerri de la Sal	177
4	En el marc parroquial: els goigs impresos el 1729 per a l'església de Malla a la diòcesi de Vic	180
5	Conclusió	183
VI	L'ESCRITURA I EL COS EN JOC	185
1	La cançó per ballar i els goigs de la Verge	187
2	La pregària en llengua catalana <i>de la boca i del cor</i>	194
3	De la dansa als plors i a les mans juntes: els cossos en pregària dels homes	200
4	La pregària dels goigs i els cossos dels sants	209
5	L'escriptura paròdica en els seus límits: a propòsit d'un ús polític dels goigs del Roser	216
VII	DE LA MEMÒRIA DE LA PARAULA A LA IMPRESSIÓ, EL LLEGIBLE I EL VISIBLE EN ELS GOIGS	225
1	Transcriure, escriure, compondre: ¿qui són els <i>escriptors</i> ?	227

	<i>Els eclesiàstics, ¿instruments d'una escriptura i organitzadors de textos?</i>	227
	<i>L'escriptura i les competències de lectura</i>	231
	<i>La visibilitat de l'escriptura</i>	234
2	Els impressors i la cultura de la imatge	239
	<i>Impressors per a l'Església</i>	241
	<i>La imatge impresa, al cor del dispositiu d'escriptura i d'enunciació dels goigs</i>	247
VIII	COS D'ESCRITURA I PARAULA: EL RISC D'UNA FUGIDA DE L'ESCRITURA	253
1	Fer veure, fer sentir: el moviment d'inscripció de la pregària dels goigs en un cos d'escriptura	255
	<i>La distància de l'escriptor</i>	256
	<i>Fer veure, fer tocar, del jo al nosaltres</i>	258
	<i>Fer veure, fer sentir</i>	261
2	El reconeixement d'un cos d'escriptura específic dels goigs: la substància i la mediació	266
	<i>Un espai clos per un marc</i>	267
	<i>El títol</i>	270
	<i>Una lògica teatral en tota legitimitat</i>	273
3	El cos de l'escriptura i el cos dels sants	275
	<i>Les configuracions diferenciades del text i de la imatge</i>	275
	<i>L'exemple de la representació del Crist a la creu en el cos d'escriptura dels goigs i les seves implicacions generals</i>	279
4	El desdoblament de la lletra en figura en el cos d'escriptura dels goigs, o la imatge-retrat dels sants	282
	<i>La distància i la impassibilitat</i>	284
	<i>La projecció de la figura del sant, del cos d'escriptura dels goigs als cossos dels lectors</i>	288
5	El cos i la veu o la temptació de l'imaginari	290
	<i>La repressió del cos de l'escriptura</i>	290
	<i>L'última deposició del cos</i>	292
	<i>La insistència de l'escriptura i del cos</i>	294

IX	ELS GOIGS EN LA LITÚRGIA DE L'ESGLÉSIA	297
1	Els textos tradicionals i canònics dels oficis de l'Església	298
2	La constitució d'un repertori intermediari en llengua catalana	304
	<i>L'exemple del Libre Vermell de Montserrat</i>	305
	<i>L'exemple dels himnes i dels goigs de santa Úrsula i de les Onze mil verges</i>	307
3	Els goigs en els oficis de la vida parroquial	312
4	L'abast eclesiològic de l'escriptura i de l'enunciació dels goigs i l'àmbit d'una utopia cristiana	318
	<i>La pregària en llengua catalana</i>	319
	<i>El verset</i>	320
	<i>La collecta</i>	322
X	EL PREU DE LA PREGÀRIA DELS GOIGS	327
1	¿Quina economia parroquial regeix els goigs?	328
2	La presència dels sants al centre de la vida parroquial	330
	<i>Els altars</i>	331
	<i>Les estàtues dels sants, de la Verge i de Crist</i>	333
	<i>La guarda dels altars i el paper de les dones</i>	336
3	Les caritats dels goigs: un intercanvi simbòlic	340
	<i>La inscripció dels goigs als costumaris</i>	341
	<i>Les caritats, la devoció i els goigs</i>	344
	<i>La monetarització dels goigs</i>	347
	<i>La moneda, al centre dels intercanvis simbòlics</i>	350
4	La clausura, el passatge i el poder	354
	EPÍLEG	359
	FONTS I BIBLIOGRAFIA	367
	SELECCIÓ DE GOIGS	377
	Taula d'il·lustracions	423
	Els impressors de goigs	427

PRÒLEG

LA MANERA COM, al llarg de la història, els humans s'han adreçat als déus —al sagrat, al numinos, a la transcendència, a Déu, a l'absolut, o a sigui quina sigui de les nombroses maneres de referir-nos a una Realitat última que ens sobrepassa— és una qüestió essencial en l'estudi dels fenòmens religiosos. Si acceptem la distinció entre filosofia de la religió i teologia, en què la primera estudia —aconfessionalment— la religió, és a dir, la relació entre la humanitat i el diví, i la segona focalitza —confessionalment— el seu interès directament sobre el diví,¹ serà fàcil concloure que la manera com la humanitat s'ha adreçat als déus és un objecte d'estudi privilegiat de la filosofia —i la fenomenologia— de la religió, més que no pas de la teologia.

A Catalunya, els goigs no ens serveixen per saber qui és Déu, però sí per saber com els homes s'hi han relacionat, perquè des de la fi de l'Edat Mitjana han estat una manera concreta d'adreçar-se a la divinitat. No són, doncs, un material per als teòlegs, però sí per als filòsofs de la religió. Aquests cants religiosos de lloança i petició adreçats a Déu per mitjà normalment d'alguna mediació mariana, angèlica o santoral, d'acord amb unes característiques literàries i musicals que els singularitzen entre els diversos gèneres de poesia religiosa popular conreats als territoris de parla catalana,² han servit a nombroses generacions per elevar al cel la seva

1. Per a aquest tema, vegeu Pere LLUÍS FONT, «L'estatut de la filosofia de la religió», *Enrahonar: Quaderns de Filosofia*, núm. 2 (1981), p. 13-38.

2. Recullo la definició de *goigs* que vaig proposar a «Els goigs: les arts al servei de la pregària», dins *Església, societat i poder a les terres de parla catalana. Actes del IV Congrés de*

l·lista de desitjos. La història del llenguatge religiós no pot prescindir d'un corpus textual tan valuós.

El 2 de juliol de 1988 la romanista francesa Dominique de Courcelles va defensar la seva tesi doctoral a l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París. El tribunal, format per Marc Augé, Claude Geffré, Louis Marin, Augustin Redondo i Bernard Teyssède, donà la màxima qualificació a un treball que duia per títol «L'écriture dans la pensée de la mort: les *goigs* ou “*joies*” de Catalogne du Moyen Âge au 17e siècle». Amb aquest acte, els goigs catalans entraven al món acadèmic francès amb tots els honors.

Dominique de Courcelles, actualment *directrice de recherche* del Centre National de la Recherche Scientifique i membre corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de l'Institut d'Estudis Catalans, és avui àmpliament reconeguda pels seus treballs sobre la mística, especialment la mística hispànica. Al llarg dels anys vuitanta, Courcelles va passar llargues temporades a Catalunya —durant tres anys va ser investigadora de la Casa de Velázquez— estudiant els goigs catalans. Són fruit d'aquestes recerques, a més de nombrosos treballs en revistes i publicacions especialitzades,³ tres llibres: *Les histoires des saints, la prière et*

la CCEPC (Vic, 20 i 23 de febrer de 2004), directora de l'edició: Lourdes Plans i Campderrós, Cossetània, Valls, 2005, p. 664, reproduït dins *Gaudia. Revista cultural portaveu dels Gogistes Tarragonins*, núm. 21 (Nadal del 2005), p. 15.

3. «Les “goigs” en Catalogne», *Ethnologie Française*, vol. 14, núm. 3 (1984), p. 281-294; «Le corps des saints dans les goigs catalans de la fin du Moyen Âge», *Médiévales*, núm. 8 (printemps 1985), p. 43-56, traducció catalana dins *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, a cura de Lola Badia i de Josep Massot i Muntaner, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1986, p. 337-393; «De la louange collective à l'angoisse du salut individuel: étude du Ms. 3 de la Bibliothèque de Catalogne à Barcelone», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, tom XXII (1986), p. 111-129; «Du poème chanté à la prière liturgique: remarque sur quelques goigs en images du xve au xviiie s. en Catalogne», dins *Actes du colloque «Fêtes et liturgie»*, Madrid, 12-14 décembre 1985 organitzat per Dominique de Courcelles, Casa de Velázquez / Editorial Universidad Complutense, Madrid, 1988, p. 63-80; «Les corps des hommes et les corps des saints aux prises avec la mort, dans les “goigs” de Catalogne», dins *Le corps dans la société espagnole des xve et xviie siècles. Colloque international (Sorbonne, 5-8 octobre 1988)*, estudis reunits i presentats per Augustin Redondo, Publications de la Sorbonne, París, 1990, p. 209-217; «Quelques implications de l'emploi diversifié du latin et d'une langue vernaculaire dans la littérature religieuse à la fin du Moyen Âge», dins *Actes du*

la mort en Catalogne,⁴ *La parole de l'ange, l'écriture et le corps*⁵ i *L'écriture dans la pensée de la mort en Catalogne*.⁶

Les fonts en què es va basar Courcelles van ser, fonamentalment, les col·leccions de goigs existents a la Biblioteca de Catalunya, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i a l'Arxiu Episcopal de Vic. També va consultar, però, fons dipositats a Montpellier, Montserrat, Mallorca i la Seu d'Urgell, entre molts altres. La seva metodologia va ser, en el camp dels goigs, innovadora i arriscada: va emprar les eines de l'antropologia de la religió, la teoria de la literatura i, fins i tot, la psicoanàlisi, en un àmbit tradicionalment reservat a capellans i historiadors locals. L'etnologia i l'antropologia de la religió ja havien servit per aproximar-se als goigs

colloque «*Le pluralisme linguistique dans la société médiévale*», Montréal, 29 avril - 3 mai 1986, sota la direcció de Pierre Boglioni et Geneviève Hasenohr, 1989, p. 151-172; «*Lieux sacrés, Reconquête chrétienne et poèmes hagiographiques en Catalogne*», dins *Luoghi sacri e spazi della santità*, preàmbul de Sofia Boesch Gajano i Lucetta Scaraffia, Rosenberg e Sellier, Torí, 1990, p. 121-134; «*Du corps de “virtut” des saints au corps d'écriture: ou la métaphore au service du pouvoir dans des feuillets de prières imprimés en Catalogne au xviie siècle*», dins *Le corps comme métaphore dans l'Espagne des xve et xviie siècles. Du corps métaphorique aux métaphores corporelles. Colloque international (Sorbonne et Collège d'Espagne, 1-4 octobre 1990)*, estudis reunits i presentats per Augustin Redondo, Publications de la Sorbonne, París, 1992, p. 181-190; «*Dire, écrire les saints en Catalogne ou la question d'une identité catalane*», dins *Actes du colloque «Relations entre identités culturelles: centre et périphérie»*, organisé par le Groupe de Recherche «*Idéologies, mentalités et systèmes de représentations dans les pays de langue espagnole et portugaise*» (GRIMESREP), Paris III-Sorbonne Nouvelle, 3-5 mars 1994, Presses de la Sorbonne Nouvelle, París, p. 61-72; «*Les goigs dans l'économie paroissiale des diocèses catalans des xve-xviie siècles*», dins *La religion civique à l'époque médiévale et moderne (chrétienté et islam). Actes du colloque du Centre de Recherche «Histoire sociale et culturelle de l'Occident, xiiie-xviie siècles» de l'Université de Paris X - Nanterre et l'Institut universitaire de France, Nanterre, 21-23 juin 1993*, sota la direcció d'André Vauchez, École Française de Rome, Roma, 1995, p. 391-399 i p. 463-475; «*Le voyage d'Orient dans le Misteri de sant Cristòfol à València à la fin du Moyen Âge et à la Renaissance: théâtre et eschatologie*», dins *Letteratura e drammaturgia dei pellegrinaggi: Convegno internazionale: Anagni, 10-11-12 settembre 1999*, a cura de M. Chiabo, F. Doglio, Torre d'Orfeo, Roma, 2000, p. 143-153.

4. *Les histoires des saints, la prière et la mort en Catalogne*, prefaci d'Augustin Redondo, Publications de la Sorbonne, París, 1990.

5. *La parole de l'ange, l'écriture et le corps*, Peter Lang, Nova York, 1991.

6. *L'écriture dans la pensée de la mort en Catalogne. Les joies /goigs/ des saints, de la Vierge et du Christ de la fin du moyen âge au xviiie siècle*, École des Chartes, París, 1992.

a estudiosos com Xavier Fàbregas⁷ i, més recentment, Josefina Roma.⁸ Osvald Cardona, sense arribar a adoptar aquestes perspectives metodològiques, tenia molt clar que l'estudi dels goigs era molt més que l'elaboració de catàlegs: «L'estudi dels goigs no és tan sols la confecció d'exhaustives relacions bibliogràfiques, sempre tan útils als col·leccionistes; sinó la descoberta de les motivacions que donaren lloc a la creació i impressió dels textos, a llur difusió, i fins i tot a l'extinció i la represa de les devocions».⁹ Dit d'una altra manera: en general, els estudiosos dels goigs han estat bons bibliotecaris, però discrets lectors. En aquest sentit, Courcelles constitueix una lectora finíssima i exigent, que s'adona de la importància fonamental dels goigs per a la història del llenguatge religiós, la literatura i l'antropologia:

L'interès d'aquestes històries dels sants i de les pregàries que les reporten és considerable, tant des del punt de vista de la història del llenguatge religiós com des del punt de vista de la literatura o de l'antropologia. I és que aquests textos permeten entendre com els homes, en una època determinada i en una societat concreta, conceben les seves relacions individuals i comunitàries amb Déu a través dels sants —aquests herois de la cristiandat—, i com representen el poder del sant i de Déu mitjançant sistemes d'escriptures i d'imatges.¹⁰

De l'encert d'aquesta intuïció —l'interès dels goigs per a la història del llenguatge religiós— en dona proves més que evidents la mateixa recerca de Courcelles que apleguem en aquest volum. ¿Quins són els resultats d'una exploració interdisciplinària als goigs com la que ens proposa l'autora? No pretenc presentar un *compte rendu* d'aquest llibre, cosa que el lector pot fer per si mateix. Però sí que voldria oferir un tast d'aquesta recerca: concretament, dels capítols III i IV d'aquest llibre, corresponents a *Les histoires des saints, la prière et la mort en Catalogne*, el primer dels tres llibres de temàtica gogística publicats per l'autora.

7. Xavier FÀBREGAS, *Tradicions, mites i creences dels catalans. La supervivència de la Catalunya ancestral*, fotografies de Jordi Gumí, Edicions 62, Barcelona, 1979.

8. Josefina ROMA I RIU, «Els goigs com a èpica local: universalitat i localitat», dins *Estudis sobre els goigs*, edició a cura d'Ignasi Moreta, Mediterrània, Barcelona, 2002, p. 105-114.

9. Osvald CARDONA, *L'entorn dels goigs de Santes Creus*, Publicacions de l'Arxiu Bibliogràfic, Santes Creus, 1986, p. 7.

10. *Les histoires des saints, la prière et la mort en Catalogne*, p. VIII, *infra*, p. 76.

Courcelles presenta, en aquests dos capítols, un itinerari que arrenca de la *Llegenda àuria* de Iacopo da Varazze —Jaume de Voràgine per a nosaltres, Jacques de Voragine per a l'autora—, passa pels reculls hagiogràfics de la baixa Edat Mitjana i de l'Edat Moderna, i desemboca en els goigs. La *Llegenda àuria* de Iacopo da Varazze és el recull hagiogràfic més cèlebre de l'Edat Mitjana; des de la fi del segle XIII tingué una gran difusió a Catalunya, on se'n faran còpies, ampliacions i adaptacions. Amb el nom de *Flos sanctorum* es coneixeran les nombroses recopilacions de vides de sants que es difondran a partir del segle XIII, depenents en graus diversos de la *Llegenda àuria*. Els relats continguts en els *Flos sanctorum* estan destinats —i aquí apareix ja una característica que retrobarem als goigs— a una relectura constant: contenen històries que no es lleixen mai per primer cop, sinó que es consideren immemorials —sempre hi han estat i sempre s'han anat transmetent. Ordenades d'acord amb el calendari de festes marianes i santorals, aquestes llegendes requereixen una lectura cíclica, contínua, sempre nova, ja que la seva finalitat és alimentar la pietat dels fidels, edificar-los, convertir-los. Des d'aquest punt de vista, el seu parentiu amb les consuetes —costumaris dramatitzats dels sants— i amb els goigs és claríssim. En tota aquesta literatura hagiogràfica hi ha un element fonamental i que sovint ha passat desapercbut: el seu gran tema és la mort, entesa com el pas de la terra al cel:

Pujar al cel, regnar al cel, sembla que són, per una banda, la certesa i el desig de tots els que *contemplen* la vida dels sants, de la Verge i de Crist, i, per una altra banda, el contingut de la promesa que els suggereixen les actuacions —en tant que jocs successius, accentuats, creadors d'illusió— d'aquestes vides.¹¹

A més, els goigs es canten en les esglésies davant les relíquies del sant corresponent o davant la seva imatge, la qual cosa accentua la importància que adquireix la mort: les relíquies i imatges constitueixen el desdoblament a la terra d'un sant —molt sovint un màrtir— que ha travessat el llindar de la mort i n'ha sortit victoriós, i els fidels s'hi dirigeixen per mitjà dels goigs per demanar-los fer també aquest pas de manera satis-

11. *Ibid.*, p. 32, *infra*, p. 107.

factòria. La lectura metafòrica que, en aquest sentit, suggereix Courcelles d'un text dedicat a Cristòfol és molt il·lustrativa:

Pregam-vos devotament
que'ms vullau aconsolar,
per a que pugam pasar
en les parts de l'Orient.
Y puix veu que tanta gent
se nega, si no sou vós,
pregam-vos devotament
en est riu dar-nos socors.¹²

En una primera lectura, aquest pas a l'Orient alludeix a la perillosa visita de Terra Santa; però una hermenèutica més afinada ens permet un segon nivell de lectura: el pas a l'Orient és el trànsit representat per la mort o, per dir-ho amb la terminologia de Courcelles, el *passatge* a un *lloc altre*.

A l'hora d'explicar les característiques literàries pròpies dels goigs, Courcelles se serveix àmpliament de la teoria de la literatura: Gérard Genette sobretot, però també J. L. Austin, Maurice Blanchot i Paul Ricœur, són algunes de les autoritats invocades. Els goigs, en tant que històries i pregàries, constitueixen «discursos narratius adreçats a un sant per tal d'obtenir-ne la protecció».¹³ Aquests discursos narratius tenen un subjecte enunciatiu plural: la comunitat parroquial que canta els goigs del sant davant les seves relíquies o imatge. És, doncs, un subjecte plural i anònim: als goigs hi ha «un veritable tabú del *jo*».¹⁴ Aquest subjecte plural i anònim canta els goigs en present, però relata uns fets del passat. S'opera aleshores un veritable trasvassament entre aquests dos temps, un trasvassament que troba en l'estructura «Puix que... per tant...» la seva millor fórmula. El «Puix que...» ofereix la síntesi del relat hagiogràfic narratiu, mentre que el «per tant...» remet a la supervivència contingent a la terra i a la salut eterna al cel.¹⁵ Hi ha entre les dues enunciacions una relació de

12. *Ibid.*, p. 48, *infra*, p. 120.

13. *Ibid.*, p. 53, *infra*, p. 123.

14. *Ibid.*, p. 63, *infra*, p. 131.

15. *Ibid.*, p. 58, *infra*, p. 126-127.

deductibilitat: el triomf del sant sobre la mort, narrat en passat en el «Puix que...», permet passar a l'imperatiu del «per tant...», en què la comunitat fidel reclama un compromís —un *engagement*— al sant: que els assisteixi a l'hora de la mort, que els sigui defensor, advocat, protector. Aquesta doble estructura també havia estat detectada per Antoni Comas quan considerava que als goigs hi havia una finalitat laudatòria (l'equivalent al «Puix que...») i una altra de petitòria (l'equivalent al «per tant...»)¹⁶

Pel que fa al paper de la mort en els goigs, és interessant constatar que el cant davant les relíquies d'un màrtir implica pregar en presència del desdoblament a la terra del sant que es troba al cel. Aquest desdoblament del sant desmenteix el poder de la mort i del mal i constitueix una claríssima afirmació de l'accés al cel.¹⁷ El subjecte plural dels goigs s'assegura el triomf sobre la mort gràcies a la intercessió al màrtir que ha travessat exitosament aquest llinar; aquest és el *secret* que els goigs aporten. Els elements essencials dels goigs són, doncs, la mort i l'accés al cel. La comunitat recita la mort del màrtir perquè no li és possible explicar la seva pròpia mort.

¿Cal insistir sobre l'encert de la lectura dels goigs que ens proposa Courcelles? Més aviat caldria lamentar el fet que haguem tret tan poc partit de la recerca d'una investigadora estrangera interessada a fons per una temàtica catalana. Courcelles deu el seu interès per Catalunya a la influència de Josep Sebastià Pons i a les seves arrels familiars —per la banda materna— a Solsona. Si la seva aportació és rellevant és perquè, com a bona antropòloga, sap combinar molt bé el treball de camp amb la feina de gabinet. D'una banda, ha trepitjat el país i s'ha documentat a fons: ha vist cantar goigs davant els altars dels sants, ha consultat centenars de manuscrits i fulls impresos, ha treballat en dotzenes d'arxius (parroquials, diocesans, municipals...). D'altra banda, ha aplicat a aquest material etnològic les noves hermenèutiques de la cultura, com ara la metodologia pròpia de l'anàlisi del discurs, cosa que li ha permès exposar amb precisió els trets propis de l'enunciació dels goigs.

16. Antoni COMAS, «Els goigs», dins *Història de la literatura catalana*, IV, Ariel, Esplugues de Llobregat, 1964, p. 234-240.

17. *Les histoires des saints, la prière et la mort en Catalogne*, p. 89, *infra*, p. 154.

Aquest llibre està constituït per la major part dels capítols dels tres volums de Dominique de Courcelles esmentats. La nova ordenació dels textos —proposada per l'autora— restableix la unitat dels tres volums i facilita l'accés a una recerca en què els diversos temes s'illuminen els uns als altres. Els pocs capítols i fragments descartats són els que tenien un format i uns continguts més deutors dels hàbits acadèmics propis d'una tesi doctoral, i la seva supressió pot contribuir a fer el text més llegidor. Dels capítols inclosos s'han eliminat les —ben escasses— reiteracions detectades, s'hi han adaptat els petits problemes que sempre ofereixen els elements ordenadors del discurs en reubicar els textos, s'hi ha normalitzat l'accentuació en les citacions de textos catalans, i s'hi han restablert les citacions catalanes originals que apareixien en francès en els volums que han estat objecte de la traducció.

Només em resta agrair la diligent tasca de traducció duta a terme per Helena Cots i, sobretot, la important aportació que ens fa Dominique de Courcelles amb aquesta obra sobre els goigs catalans com a material per a l'estudi del llenguatge religiós de la humanitat. Potser no és cap casualitat que sigui una investigadora estrangera qui hagi valorat, millor que ningú, el nostre patrimoni religiós. Tant de bo que futurs investigadors, catalans i no catalans, donin continuïtat a aquesta tasca.

IGNASI MORETA

París, estiu del 2005 – Barcelona, tardor del 2008

INTRODUCCIÓ

ALGUNES PREGÀRIES CRISTIANES constitueixen testimonis privilegiats de l'estranya relació que es nua entre els cossos i la funció del llenguatge en la seva dimensió d'escriptura i en les seves modalitats discursives i icòniques, en la mesura en què són escrites i il·lustrades amb imatges tot i essent, per naturalesa, destinades a ser enunciades. A Catalunya, al final de l'Edat Mitjana, les pregàries anomenades *goigs* recuperen la primera paraula pronunciada a l'albada del cristianisme, la que l'àngel va adreçar a Maria convidant-la a alegrar-se. La paraula de l'àngel va tenir la sort de ser exalçada i, a partir d'aleshores, va esdevenir, alhora i seguint modalitats distintes, carn i escriptura. Verb fet carn i Escriptura sagrada per la seva doble realitat. Aquesta posició en la carn i en l'escriptura és, però, fràgil i insegura: ¿com podria encloure la potència de vida, el diví? ¿Com podria la paraula de l'àngel, que és paraula de Déu, instal·lar-se en l'escriptura?

D'aquesta impossibilitat d'instal·lar-se neix la possibilitat d'una mesura indefinida del seu objecte —diví, incommensurable, incircumscribible—, aquest objecte que apareix en una posició d'escriptura, és a dir, en el que pot ser dit, en el dir de la paraula que serà l'acompanyament interior de l'escriptura, però també en una posició de cos, el visible, la visibilitat de la paraula en el cos sant de la Verge esdevingut pur gravat, pura impressió, alhora text i imatge. Esdevenint escriptura, com ha esdevingut carn, la paraula divina queda marcada per la manca de domini a la qual la porta la seva posició d'enunciació; el dispositiu d'escriptura i enunciació que fa advenir li defuig en escriptures i enunciacions lliures, indefinides; constitueix ell mateix un cos d'escriptura exterior a la paraula divina,

talment com li és exterior el cos fecundat de la Verge, com li és exterior el saber mateix de les conseqüències de la revelació i de l'encarnació.

Essent com són dispositiu d'escriptura i d'enunciació, els goigs, nascuts de la salutació angèlica i inspirats en els relats de la *Llegenda àuria* medieval, s'adrecen a la Verge o a un sant dels quals lloen els mèrits terrenals i els goigs celestials; aquesta lloança serveix per encetar la súplica d'aquell que diu els goigs respecte de l'hora de la pròpia mort venidora. L'enunciació per part dels fidels sempre té lloc en una església en presència d'un *cos de poder* —les relíquies de sants o estàtues miraculoses de la Verge— en el curs de l'ofici litúrgic del sant invocat. A partir del segle XVII, els impressors dels bisbats catalans imprimeixen un gran nombre de goigs, finançats per les comunitats parroquials, il·lustrats amb gravats sobre fusta que presenten el retrat dels sants difunts i en la glòria del cel. Autors i impressors contribueixen a donar un cos a la pregària nascuda de la salutació angèlica i il·lustrada amb el retrat del sant que invoca.

La pregària dels goigs, d'un llenguatge acuradament definit, que és una pregària entre altres pregàries cristianes, creua la història dels sants i la història dels homes amb una intenció concreta: mira de respondre a un interrogant alhora teològic i social dels homes. Aquest assaig es proposa mostrar de quina manera les històries dels sants i la seva representació, tant si es tracta de textos com d'imatges, es lliguen amb les històries dels homes en les pregàries hagiogràfiques de Catalunya conegudes amb el nom de *goigs*.

Seguint camins elaborats amb molta precisió, el cos de l'escriptura s'uneix al cos carnal, a tots els cossos de carn: els dels sants presents en relíquies o en l'estàtua miraculosa de l'interior de l'església, i els dels homes que preguen i diuen els goigs tot manipulant el full imprès i il·lustrat. Efectivament, la figura del cos de carn sobre el full dels goigs és la condició de l'escriptura; la marca amb la seva efimeritat, amb la seva condició de perible, mortal, i també amb l'adveniment gloriós al paradís, que és el motiu de l'enunciació de la pregària. La pregunta que es planteja és si la figura del cos de carn impassible, ja glorificat, del sant, no ve a demostrar que mitjançant la paraula de la pregària dels goigs, amb la repetició incansable de la invitació angèlica al goig futur, es fa callar la veu de la mort dins el cos mateix dels pregadors. I encara una altra pregunta: en aquesta

junció del cos de l'escriptura i del cos de carn, ¿no hi ha una determinada manera d'obrir un camí cap a l'espai celestial —diví—, una manera de donar contingut a una paraula humana que obre un món, com havia fet en temps immemorials la primera paraula de l'àngel?

Així doncs, entre el text i la imatge de cada full de goigs convé desboscar-hi un altre missatge que ultrapassa les categories lingüístiques. La infinitud de les escriptures i de les enunciacions de la paraula divina presuposa necessàriament que tant els fidels com el seu llenguatge queden marcats per la manca de domini d'ells mateixos que implica la seva posició singular, històrica, passatgera; tanmateix, és aquesta manca de domini el que resulta essencialment dinamitzador. Aquests són alguns dels punts de reflexió encaminats a clarificar el desenvolupament progressiu d'aquesta obra.